

Змістове наповнення БКДО та методика його реалізації базуються на таких узагальнених показниках, як базисні психологічні якості та властивості дитини, якісні новоутворення психічного розвитку та врахування сенситивного періоду при оволодінні об'єктом відповідних знань, умінь і навичок у процесі розумового, соціального і фізичного становлення особистості дошкільника.

Таким чином, незважаючи на розмаїття підходів до готовності до школи, залишаються незмінними критерії визначення цього особистісного новоутворення, за якими можна оцінити ступінь підготовки дитини до систематичного навчання. Важлива роль у контексті формування шкільної готовності, звичайно, відводиться набуттю дошкільником певного досвіду – знання, уміння і навички наявні у нього на момент вступу до школи. Йдеться про педагогічну готовність. Оптимальним на сучасному стані дошкільної освіти є поєднання показників психологічної і педагогічної підготовки дитини до школи. Це – загальний фізичний і психічний її стан, рівень розвитку здібностей, мотиваційної готовності, володіння умінням вчитися, сформованість пізнавальних інтересів і нахилів, сприйняття нової соціальної ролі учня.

У перспективі передбачається наукове обґрунтування процесу підготовки дошкільників, орієнтованого на упередження завдань початкового навчання, а також розробка змісту дошкільної підготовки, який передбачав би спрямованість на загальний розвиток, а не вузько предметне визначення переліку знань, умінь і навичок дошкільника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безруких М. М. Школьные трудности у учащихся первых классов. – М., 1998. – 64 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія – К.: Видавничий дім “Слово”, 2004 – 376 с.
3. Венгер Л. А. Психологическая готовность ребенка к школе // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 12-14.
4. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Фізичне виховання дітей в дошкільному закладі. – К.: РВВ ГДПУ, 2001. – 253 с.
5. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
6. Дубровина И. В. Школьная психологическая служба. – М., 1991. – 223с.
7. Дьяченко О. М., Лаврентьева Т. В. Психическое развитие дошкольника. – С.: Знание, 1980. – С. 2-26.
8. Запорожец А. В. Интеллектуальная подготовка детей к школе // Дошкольное воспитание. – 1977. – № 8. – С. 30-34.
9. Удовенко М. Діагностика психологічної готовності 6-річних дітей до навчання в школі // Початкова освіта. – 2003. – № 18 (210). – Травень. – С. 14-46.

УДК 371: 612.6

Т.О. Кот

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ СУДЖЕНЬ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ (ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ)

У статті висвітлено особливості використання різних методів і прийомів роботи з дітьми молодшого шкільного віку з формування морально-етичних суджень на уроках читання під час вивчення.

The peculiarities of the usage of different methods and devices of children's education of forming moral and ethic thoughts on lessons of reading have been lit up in the article.

У концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) вказується на необхідність формування розгорнутої навчальної діяльності (вміння вчитися) шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними і контрольно-оцінними вміннями та навичками у різних видах діяльності. Освітніми результатами цього є повноцінні мовленнєві вміння і навички, здатність до творчого самовираження, особистісно-ціннісного ставлення до праці, вміння виконувати нескладні творчі завдання, коли школяр постійно відчуває, що він цікавий як особистість кожному вчителю і педагогічному колективу в цілому.

Мовленнєві вміння і навички, здатність до творчого самовираження, особистісно-ціннісне ставлення до праці, людей, природи формуються насамперед на уроках читання (класного і позакласного).

Проблема формування морально-етичних понять у молодших школярів була предметом дослідження психологів (Л.Виготський, О.Запорожець, Д.Ельконін), педагогів (А.Богуш, Н.Гавриш, О.Монке, О.Савченко). Проблема художньо-мовленнєвої діяльності вивчалася науковцями в лінгводидактичному (А.Богуш, Н.Гавриш, Н.Луцан, С.Чемортан та ін.), педагогічному (Ю.Бурцева, І.Зимня, Н.Карпинська, Л.Славіна та ін.), психологічному (Л.Виготський, П.Гальперін, В.Давидов, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, Л.Щерба та ін.), філософському (М.Каган) аспектах.

Метою нашої статті є розкриття методичних особливостей роботи з формування морально-етичних суджень на уроках читання в початкових класах.

Початковий курс читання має за мету формування першооснов читацької культури молодших школярів, емоційно-оцінного ставлення до змісту прочитаного, формування особистості дитини засобами художнього слова. Досягнення цих цілей передбачає розв'язання таких завдань: формування в учнів навичок читання як виду мовленнєвої діяльності; розвиток зв'язного мовлення, образного мислення учнів, творчої діяльності, інтересу до творчості письменників, майстрів мистецтва слова, читацької самостійності учнів; вироблення у школярів умінь працювати з текстом твору; збагачення досвіду естетичного сприймання творів художньої літератури, формування потреби в самостійному читанні книжок, введення дітей у світ морально-етичних цінностей через художні образи літературних творів.

Відповідно до мети і завдань навчального предмета у структурі Державного стандарту виділено такі змістові лінії: коло і зміст читання; розвиток навичок читання; літературознавча пропедевтика, розвиток умінь аналізувати художній твір (практично); формування самостійної читацької діяльності учнів; розвиток творчої діяльності школярів.

Визначення змісту початкової освіти з читання ґрунтується на врахуванні особливостей мовленнєвого розвитку молодших школярів і на основі таких принципів: тематично-жанрового, художньо-естетичного та літературознавчого.

Мовленнєвий розвиток у курсі “Читання” зорієнтований на інтенсивне формування у школярів відповідних умінь, навичок, провідною з яких є повноцінна навичка читання. Тематично-жанровий та художньо-естетичний принципи є визначальними під час добору творів для читання, передбачають встановлення міжпредметних зв'язків між усіма видами мистецтва, залучення школярів до літератури як мистецтва слова. Літературознавчий принцип реалізується в процесі аналізу художнього тексту. Об'єктом уваги читача є слово, яке осмислюється ним як засіб створення словесно-художнього образу. Вказані принципи забезпечують реалізацію і таких аспектів вивчення літератури в початковій школі, як літературознавча пропедевтика, представлення учням художніх творів як витворів словесного мистецтва, які розкривають перед юними читачами багатство навколишнього світу і людських взаємин, авторську позицію, допомагають накопиченню морально-естетичного та соціального досвіду дитини, формують у неї власне ставлення до дійсності.

З розвитком навичок читання швидко складається інтерес до читання, до літератури з гострою і цікавою фабулою, до казок, а потім і до книг з нескладним науково-фантастичним і пригодницьким сюжетом.

Читання книг відкриває кожному дивовижний, багатоманітний світ людей і природи, всього, що нас оточує. Учні початкових класів прилучаються до цього світу саме на уроках читання.

Через художні образи діти збагачують свої почуття, емоції, пізнають різноманітність навколишнього світу. Одночасно відбувається їхній загальний мовленнєвий розвиток. Правильне опрацювання художнього твору сприяє єдності морального, розумового, естетичного виховання учнів і кожної особистості зокрема.

Аналіз навчального процесу в сучасній школі знаходить недооцінку того факту, що в ситуації навчання взаємодіють два чинники – власне діяльність учителя (процес організації, предмет освоєння, вчитель з його методикою, досвідом) і особа учня (запити, інтереси, потреби, цілі). Навчальний же процес повинен формувати стійкий інтерес школяра до предмета і процесу навчання, розвивати потреби учнів задовольнити цей інтерес і створювати умови, які сприяють активізації мотиваційної сфери учнів для успішного оволодіння вмінням учитися в творчому режимі.

Урок читання ми визначаємо як урок, на якому діти знайомляться з творами художньої літератури різних жанрів шляхом їх прочитання, переказу, інсценування, драматизації тощо, аналізують художні твори, оцінюють вчинки та поведінку літературних персонажів, порівнюють з власною поведінкою та поведінкою однолітків, висловлюють морально-етичні судження, вдосконалюють навички та техніку читання, вміння та навички роботи над текстом.

Застосовуючи різноманітні види робіт, слід добирати найбільш результативні для досягнення мети уроку. Введення таких дидактичних вимог диктується темою уроку, жанром твору, ступенем підготовки дітей, класу. До кожного уроку вчитель здійснює раціональний вибір видів роботи, визначає логічно обґрунтовану його будову.

Коло читання складають тексти різних стилів (художнього, науково-популярного, ділового) і родів літератури (епічні, ліричні, драматичні), різних жанрів (прислів'я, приказки, загадки, казки, оповідання, легенди, байки тощо).

Для читання пропонуються твори усної народної творчості й твори українських письменників. Їх тематика досить різноманітна: український фольклор, звичаї, обряди, сучасне й минуле України, її історія, культура, а також відомості про деяких українських письменників-класиків і сучасних, які писали й пишуть для дітей і про дітей, життя й турботи дорослих і дітей, навчання та відпочинок, пригоди; природу, рослинний і тваринний світ, турботу дорослих і дітей про нього.

Удосконалення навичок читання має відбуватися у нерозривній єдності з розвитком умінь розуміти прочитане. Для цього важливо ставити запитання, які допомагають з'ясувати, чи правильно діти сприйняли той чи інший факт, подію, чи можуть встановити логічний зв'язок між фактами, як розуміють загальний зміст прочитаного, чи можуть висловити власне ставлення тощо.

Основою сучасного уроку читання є художній твір, організація роботи з яким є складною справою для кожного педагога. Це зумовлено тим, що в кожному класі протягом навчального року діти ознайомлюються з творами різними за жанром, обсягом, складністю [2: 188].

Урок, присвячений опрацюванню художнього твору, спрямований не тільки на пізнання дітьми навколишнього світу через аналіз тексту, а й на виховання глибоких і стійких почуттів, високу культуру емоційного, чуттєвого сприймання. За допомогою художнього твору мобілізують на розв'язання цих завдань психіку дітей і водночас активізують і розвивають їхній інтелект.

Художня література відтворює життя в образах, картинах. Через художній твір передаються ідеї письменника читачеві, художні твори викликають відповідні почуття, думки, визначають поведінку людини. Художні твори впливають на почуття й розум дітей, викликають певні емоції, переживання. Читання художніх творів допомагає учням краще пізнати навколишній світ, розширює їх кругозір.

Під час вивчення художніх творів учні першого-четвертого класів практично знайомляться з деякими особливостями літературних жанрів: казка має елементи фантастичного, чудесного; байка – алегорію і мораль; вірш – ритм, риму.

Крім того, однією з умов глибокого розуміння художнього твору є аналіз художніх особливостей, робота над композицією твору. Адже художній задум письменника розкривається всією системою образотворчих засобів.

Різноманітна тематика текстів у “Читанках” (читанкових частинах підручника) подана творами різних жанрів: оповіданнями, віршами, казками, байками, нарисами, легендами, переказами, малими фольклорними формами. Художні твори, що входять до читанок для початкових класів, невеликі і на перший погляд можуть здатися легкими. Проте навіть найпростіший твір без попереднього опрацювання може викликати під час практичного вивчення на уроці труднощі, які спричинять неглибоке розуміння дітьми його сутності, образів, художньої краси. Далеко не завжди для читця стає зрозумілою авторська оцінка відображеної дійсності після першого, часом неухважного прочитання тексту.

Побудова уроку читання художніх творів залежить від жанру, мови. Отже, залежно від специфіки того чи іншого твору уроки будуються по-різному.

Зупинимося на особливостях роботи з прозовими творами на уроках читання у початковій школі.

Вводячи в обіг термін “оповідання”, необхідно забезпечити його тлумачення. Зрозуміло, що його роз’яснення потрібно вести з урахуванням віку дітей. Оповідання – це невеликий художній твір, в якому дається словесний малюнок подій, пов’язаних з життям і діяльністю людей, або словесно малюється природа [1: 295]. Словесне змалювання виявляється у тому, що в оповіданні читач знаходить опис зовнішності героя, його поведінки. Завдяки цьому створюється загальне уявлення про діючу особу.

Виділимо основні методи, прийоми та особливості роботи над оповіданнями.

З-поміж основних методів роботи з оповіданнями можна виділити словесні; з-поміж прийомів – бесіду, розповідь, вільне висловлювання, спогади, словникову роботу, лінгвістичну гру.

Основну увагу під час аналізу твору необхідно звернути на вчинки героїв, дати їм оцінку, а також мотивувати кожний вчинок, бо це важливо для розкриття ідейного змісту твору. Важливо також з’ясувати не тільки те, що сказано про дійову особу, а й як саме сказано, тобто, які мовні засоби використав автор.

Важливим при розборі художнього твору є з’ясування основних образів, картин твору, щоб допомогти учням розібратися, завдяки яким художнім засобам розкрито риси окремих образів, якими мовними засобами користується письменник для зображення в творі героїв, картин. Отже, вмотивовуючи вчинки дійових осіб, діти зупиняють свою увагу на важливих моментах тексту, вчать читати вдумливо, помічати не лише самі факти, події в творі, а й образотворчі засоби. Внаслідок вдумливого перечитування оповідання діти усвідомлюють головну думку, в них складається своє ставлення до героїв твору. Після розбору оповідання до нього можна скласти план, а потім знов переказувати його. Переказувати оповідання можуть кілька учнів частинами, якщо твір чималий за своїм розміром і складається з кількох частин.

Казка – один із найулюбленіших дітьми жанрів літературних творів. Їх приваблює в казці захоплюючий, цікавий сюжет, яскрава мова, знайомі персонажі. З раннього віку діти чують казки. Як тільки дитина оволодіє грамотою, вона з захопленням читає казки. Казка має велике виховне значення: вона висміює недоліки, засуджує зло, несправедливість, хижацтво, навчає добру, скромності, ввічливості, справедливості.

Різні аспекти роботи з казкою висвітлені у працях психологів (О.Запорожець, Н.Карпинська, Т.Рубцова, Н.Молдавська) та педагогів (А.Абдуліна, Н.Бібко, М.Львова, Н.Светловська). У низці досліджень (А.Богущ, С.Бакуліна, С.Литвиненко, А.Щербо) казка розглядається як засіб морального виховання.

Структура уроків читання казок нічим не відрізняється від будови уроків опрацювання оповідань. Після ознайомлення з текстом і тлумачення слів і виразів застосовується вибіркоче читання, відповіді на запитання, складання плану (малюнкowego, словесного), різноманітні форми переказу. Зміст, мета і завдання кожного з цих етапів залежать від тексту казки.

Методи та прийоми роботи над казкою схожі з тими, що використовуються при роботі з оповіданнями. Так, до методів можна віднести словесні та ілюстративні, а до прийомів – бесіду, розповідь, інсценізацію, переказ.

Казка читається так, як і оповідання, але цей вид творів має свою специфіку. При вивченні казки учні повинні зрозуміти виведені в ній образи. У підготовчій роботі до читання казки дітей підводять до усвідомлення її образів, а часом і до розкриття моральної ідеї в ній. У переважній більшості казок розгортається боротьба добра зі злом, і ця боротьба обов'язково закінчується перемогою добра (правди) над злом (кривдою). У попередній бесіді не варто учням казати, що казка – це видумане. Питання особливостей казки можна розібрати після читання і переказу її. Тоді вчитель може пояснити, що в казках відображені погляди людей у далекому минулому, коли люди на явища природи дивились, як на надприродні. Тварини тоді людям здавались рівними з ними.

Отже, провідними методами роботи щодо формування морально-етичних суджень молодших школярів на уроках читання є словесно-інформаційні, словесно-евристичні, словесно-дослідницькі, наочно-дослідницькі, практично-дослідницькі, практично-евристичні, проблемно-пошукові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови. – К., 1992.
2. Сучасний урок у початкових класах / О.Я.Савченко. – К.: “Магістр-S”, 1997.

УДК 37.017.4:37.035.6

О.М. Міщеня

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються та аналізуються філософські засади технології формування громадянської відповідальності старшокласників у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Серед головних завдань, які вирішує сучасна педагогічна технологія є пошук правильних і надійних шляхів методологічної побудови педагогічної системи вивчення та вдосконалення реального педагогічного процесу в сучасній загальноосвітній школі.

Philosophical base of technology forming of civic responsibility of senior pupils in the process of studying the humanities is analyzed in this article. Among the main tasks, which modern pedagogical technology deals with is search of right and reliable ways of methodological building pedagogical system of studying and improving real pedagogical process in modern secondary school.

Методологія наукового пізнання у нашому дослідженні визначається як система знань про вихідні положення громадянської відповідальності особистості, яка включає такі аспекти:

- узагальнення основних засад громадянської активності на основі вивчення емпіричних фактів;